

Fülöp László

Egy szokatlan követség a török portán

A címben szereplő szokatlan jelzöt szeretnénk elsőként megindokolni. A főkövet nem Erdélyország évi, szokásos adóját vitte a szultánnak; nem politikai-hadászati célból keresték föl a törököt; nem panaszt tettek a katonáik fosztogatásairól, ember-, gyermek- és terményrablásairól, hanem egy erdélyi főúr birtokperének eldöntésében kérték a porta tanácsát. Mégpedig két levélben is: egyiket maga a fejedelem, Apafi Mihály írta, a másikat pedig az erdélyi főnemesek által írt feljegyzés. Mondhatnánk, hogy magánjellegű vagy inkább belpolitikai témáról szólnak, azonban mint később ismertetjük, ennél többről van szó. Mindkét megkeresésben Zólyomi Miklós, Hunyadvár ura, Zaránd vármegye főispánja birtokaival kapcsolatban kérnek tanácsot és adnak információt a porta döntéséhez. Minderre azért került sor, mert Zólyomi vélt igazságának keresése miatt először a váradi vilajet¹ Hamza nevű pasájához, majd a temesvári Kucsug pasához járult segítségért². Miután egyiküktől sem kapott támogatást, Törökországba, a portára ment pártfo-

gásért. Vélhetően maga a szultán vagy megbízott emberei kérhettek Erdélyből már előzetes tájékoztatást az üggyel kapcsolatosan. A válasz nemcsak levélváltással történt. A fejedelem hat kíséreléssel főkövetet küldött, nyomatékossítva, hogy nem támogatja a jogtalan kérést, s egyben megtisztelte ezzel a török törvényhozókat és azok döntését.

Apafi Mihály főkövete hídvégi Nemes János székely származású főnemes, Háromszék főkapitánya, s egyben a fejedelem belső tanácsosa volt (†1679)³. Ő vállalta ezt a kényes megbízást, amikor 1667. június 7-én megjelent Drinápolyban (ma Edirne), Törökország legnyugatibb részén fekvő városában a kajmakám udvarában. (E magas rangú török tisztség magyar jelentése: a nagyvezír helyettese, helytartó, kormányzó.) A megbízott követségéről és a tárgyalásairól nagyon részletes és hiteles jelentést küldött Erdélybe. Ennek a tartalmát fogjuk részletesebben bemutatni a későbbiekben. Magával az okirattal történészeink közül már többen foglalkoztak, azonban mindenki más-más, de főleg a történelmi részt emelték ki⁴. Mindannyian Lénárt

¹ Vilajet vagy beglerbégység a török birodalom nagyobb területi, közigazgatási egységeinek, tartományainak a neve. Élén a magas katonai rangú pasa állt.

² Gr. Lázár Miklós: *Erdély főispánjai* (1540–1711.) Századok. 1889- XI. közl. 30. p. 36–37.

³ Nagy Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. VIII. Pest, 1861. p. 125.

⁴ *Erdélyi Országgyűlési Emlékek* 14. 1664–1669. Szerk. Szilágyi Sándor. Budapest. 1889. p. 36. 244–246.

Józsefnek a Magyar Történelmi Tárban közölt átírását vették alapul⁵. Ezekbe az elemzésekbe sajnos több kisebb-nagyobb hiba is bekerült, ugyanúgy, mint ahogy Nemes János követjelentésében is olvashatunk majd néhány ilyen pontatlanságról. Valójában ezek az elírások nem a szerzők figyelmetlensége miatt történtek, hanem elsősorban az egyes családok történetének és családfájának pontatlan közlése, valamint a korabeli történelmi adatok, események hiányosságai vagy torzításai okán. Ugyanis az egyes fejedelmek életét, tetteit másképp értékelték a hű embereik, és másképp az ellenségeik. Ez utóbbiak közül többen vagyonekobbzással, börtönnel vagy éppen halállal lakoltak.

Mielőtt magát a jelentést bemutatnánk, szólnunk kell néhány mondatban annak „főszereplőjéről”, Zólyomi⁶ Miklósról és családjáról. A részletes leírást Nagy Iván⁷ kötetében összefoglalva, családfával kiegészítve olvashatjuk, amelyből néhány fő gondolatot idézünk írásunkban.

Miklós albisi Zólyomi Dávid háromszéki főkapitány, Kolozs vármegye főispánja és iktári Bethlen Kata fia volt. Egy leánytestvéréről tudunk: Krisztina, aki Perényi Gábor felesége lett. A család a nemesi előnevét a Bihar vármegyei Albis helységről vette. Már az 1360-as években itt volt az ősi fészük, illetve a temetkezési helyük. Az apjáról érdemes elsőként idéznünk, akit Nagy Iván

tömören és nagyon találóan jellemez: „Rákóczy I. György alatt hatalmaskodó dolyfe, a fejedelemségi versengése megbuktató.” „Kalandor, lángvérű természetét jellemzi...” „Fia, Miklós, a család utolsó sarja, Hunyadvár ura, Zaránd v. főispánja, apja jellemének és balsorsának örököse volt.” A leírtakon kívül mindig más fejedelem oldalán állott, ugyanakkor maga is a fejedelemségre vágyott. Felesége karathnai (korotnai) Alia Sámuel leánya, Mária volt, akitől öt-hat évi házasság után 1653-ban elvált.

A nevéhez kötődő és itt ismertetett követjárásra azért került sor, mert birtokait szerette volna visszakövetelni. Már korábban odaadta hűgának a ráeső leányrészt, amelyet Huszton foglaltak írásba, és a kor szokása szerint annak másolatát leadták megőrzésre a káptalanba. Huszt városa nem véletlen helyszín volt az életében, ugyanis Kemény János fejedelem elől itt keresett menedéket anyja testvérénél, Rhédey Ferencné Bethlen Druzsínánál. Majd a következő fejedelem, Apafi idején belpolitikai okok miatt – a fejedelemségre vágyott – börtönbe került, és a maradék birtokairól önként lemondott, így azokat elveszítette. Miután 1664-ben kiszabadult, mind a testvérének adott, mind a többi javait visszakövetelte. Mivel ez nem sikerült neki, segítségért fordult először az említett váradi, majd a temesvári pasához, végül Törökországba ment támogatásért. Ekkor küldte a fejedelem Nemes Jánost főkövetként Drinápolyba döntésre a Zólyomi-birtok visszaszerzése ügyében, kérdésében.

Az eddig leírtak, életrajzi részletek ismertetése után mutatjuk be Nemes János követjelentésének még nem

⁵ Lénárt József: *Nemes János követjelentése*. Történelmi Tár 1881. p. 386–390. („A gr. Telekies m-vásárhelyi ltárában levő eredeti követjelentésről 3335. sz. a.”)

⁶ Valamikor lakó- vagy származási helyre utaló családnév (Zólyom vármegye vagy a névadó város neve).

⁷ Nagy I. i. m. XII. Pest. 1865. p. 424–427.

érintett részleteit. Általánosságban elmondható, hogy a dokumentum nagyon pontos, minden apró részletre odafigyelő leírás. Stílusa választékos, sok régies szófordulatot, kifejezést használ, ugyanakkor ma is érthető az olvasóknak. A szerkesztése pedig kimondottan különleges. A szokásos törökös udvariassági részeket kivéve párbeszédes formában íródott úgy, hogy azok közé beszötte mind a kajmakám, mind a saját gondolatait is, amelyek a meghallgatásakor részben elhangzottak, vagy csak felmerültek bennük. Nem célunk a találkozás, a tárgyalás leírásának megismétlése, abból csupán azokat a részleteket emeljük ki, amelyek a mai olvasót is érdekelhetik.

Nemes János nem június 7-én írta (mint az alcímben olvasható,) csak akkor kezdte el lejegyezni a jelentését, majd folytatta más- és harmadnap is. Figyelemre méltó az a mondat a bevezetőben, hogy a követ a török helytartót „az három nemzetből álló Erdélyországgal⁸ s Magyarországnak ahhoz tartozó részével együtt” köszöntötte. Ezt követően adta elő a kajmakám kérdésére a szokatlan küldetése célját. Elmondta röviden és tömören, hogy Zólyomi várait, falvait, egyéb jószágait nem elvették tőle, hanem azok egy részét maga adta az atyafiainak. Másik részéről pedig maga mondott le, illetve kénytelen volt lemondani azokról. Ezt végighallgatva a kormányzó nagyon bölcsen cselekedett: másnapra odahívta Zólyomit is meghallgatásra, mondván, „álljatok szemben”, „beszélj

majd követ, de hazugságot ne szólj”. Ezután a leveleket lefordíttatta, odaadta a császárnak (így nevezi többször is a szultánt), az elolvasta és megígérte, hogy ez ügyben embert küld Erdélybe az igazság kiderítésére. Ez valószínűleg csupán ígéret volt. Hisz miért húzott volna ujjat a szultán legjobb adózójával, a fejedelemmel egy nemes ember családi viszállyai miatt? Egyben megígérte és felajánlotta, hogy Zólyomi „elülhet itt” török földön, mint más, sok ezer szolgálója, de el nem úzi.

A kajmakám, nem ismerve aprólékosan a magyar „kánonokat”, azaz törvényeket, rákérdezett azokra. Ekkor tudta meg a főkövettől, hogy „nálunk nem adják addig a leánynak kezéhez a jószágot, míg férjhez nem megyen”, addig a családjával él együtt. Rátért az örökösödési jogra is, amelyből megtudta, hogy elhalálozás esetén első-sorban fiúágon öröklődik a vagyon. Amennyiben élő férfi családtag nincs, csak akkor kerül(het) sor a női rokon kezébe vagy ágára a család eddigi tulajdona, valamint jószágai, ingatlanjai.

Június nyolcadikán megtörtént a fent említett szembesítés. Zólyomi ezen elismerte, hogy a húgának ő adta a vagyona felét, és az erről szóló okiratot ő írta. Ott helyben azt látva felismerte saját írását, és nem is tagadta le. Azt viszont nem ismerte el, hogy ez jogosan járt a lánytestvérének, inkább azt mondta, hogy félelmében – nehogy elfogják – mondott le arról, és a megmaradt vagyonáról is. A követ közbevetette, hogy ez az ember hamis, hamisan vádaskodik. Erre a helytartó rákérdezett: „megelégszel-e azzal, ami neked maradt?” Erre Zólyomi gőgösen azt felelte, hogy „Mind kívánom” – azaz semmiről sem mond le. A körül-

⁸ Itt az 1437. évi csicsókápolnai unióra utal. Ez egy kölcsönös szövetségi egyezség volt, amelyet az erdélyi magyar nemesek, a székely főfők és az erdélyi szászok vezetői kötöttek (Unio Trium Nationum).

tekintő török helytartó ezek után újra a bölcsességét árulta el, amikor döntött egy kilencedikére összehívott, újabb tanácskozás ügyében. Ezt a mondatát érdemes szóról szóra idéznünk, amikor így szólt a főkövethez: „...te is készíts egy embert, én is a hatalmas császár emberét küldöm, Zólyominak is megparancsolom küldjön ő is, ha mit tölle elvettek Cánonotok, törvényitek ellen megadják-é nem-é? hatalmas császár embere menjen bizonyoson végére, addig te légy vesztég”.

A követi jelentés itt félbeszakad, Nemes János nem írja le a döntést, a folytatást. Mielőtt a végkifejletet, a feltételezett megoldást leírnánk, egy kis kitérével megszakítjuk az eddigi leírást.

Amint fentebb már jeleztük, Zólyomi családjával kapcsolatosan többen írtak téves adatokat, elemeket. Ugyanígy Nemes főkövet is lejegyzett jelentésében pár hibát, amely eléggé félrevezető lehet a kutatók számára. Feltehetően ő sem ismerte eléggé jól a vádlott családját, ezért kerülhetett az okiratba mindegyik. Zólyomi hűgát, lánytestvérét Barkóczi Gábornéként említi. Sohasem írja le a keresztnévét vagy a valódi asszonynevét. A hűg, amint említettük, Krisztina, Perényi Gábor felesége volt. (Velük készült Huszton a családi szerződés.) És az ő leányukat, Perényi Máriát vette el feleségül 1666-ban (ahogy ő írja: tavaly) Barkóczy Gábor⁹. Egy apró, csupán sejtető megjegyzés arra utal, hogy az anya, Krisztina közel előtte hunyhatott el. Ezáltal a lánya, azaz Barkóczyné,

örökölhette mindazt a nagybátyjától kapott vagyont, amelyre Zólyomi hivatkozik, mint jogtalan jószágreszre. A főkövet említi Barkóczy Gábor „apját” is, Zsigmondot, akit úgy ír le, hogy nyomorék, sánta ember¹⁰. Azonban ők nem apa-fia, hanem testvérek voltak. Az édesapjuk neve pedig László (†1659), akinek a három feleségétől a családfák szerint nyolc felnőtt kort megért gyermeke született, köztük az említett Zsigmond és Gábor is. (Ennél biztosan több gyereke lehetett, akik gyermekkorukban meghaltak.) Tehát a két fiútestvér között bizonyára volt akkora korkülönbség, hogy a követ az 1666-os házasságkötést említve Zsigmondot az apjának vélte. Hiba lehet az is, hogy más források szerint Gábor volt sánta, azaz testi hibás, nem pedig a testvére.

Visszatérve Nemes János főkövet jelentésének 1667. június 9-i napjára, amelyről már nem írt – hisz nem is volt személyesen jelen –, hogy Zólyomi ügyében milyen döntés született. Csak azt tudjuk, hogy három, független, feltehetően az akkori török joghoz értő megbízott tárgyalta meg a sérelmet. Bizonyára nem adtak igazat Zólyomi Miklós kérésének. Ezért nem mert visszatérni a hazájába, Erdélybe, ahogy Nagy Iván írja: „Meghalt a szerencsétlen odakünn.” Hogy mikor, hol, hány éves korában? – nem tudjuk. Mint ahogy a kajmakám említette, a hatalmas császár szolgáljaként – de ezt sem a török, sem az erdélyi források már nem jegyezték föl.

⁹ Nagy I.: i. m. Pótlék-kötet. Pest. 1868. p. 83. Barkóczy László: *A Barkóczy család története, genealógiája és névadási szokásai*. Szakdolgozat. Kaposvár. 1997. p. 89.

¹⁰ A nyolc gyermek neve: István, Ferenc, Sándor, Zsigmond, György, Borbála, Erzsébet és László (sz. 1655, apja halálakor kb. 4 éves). Az első hét születési évét nem ismerjük, ezért a pontos sortrendet biztosan nem tudjuk felállítani.